

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij povijesti i filozofije

Adam Debelić

Marko Aurelije – Car filozof

Završni rad

Mentor: Doc.dr.sc. Jasna Šimić

Osijek, 2011.

Sažetak

Iza nas leži duga povijest, ispunjena velikim filozofima, umjetnicima, znanstvenicima i ljudima koji su svojom plemenitošću i velikodušnošću služili kao primjer ne samo svojim suvremenicima, nego su bili životno nadahnuće kroz sva stoljeća, sve do današnjih dana. Svaki veći od prethodnika, a niti jedan manji od svojeg nasljednika – redosljed je koji daje temelj i smisao povijesnom kontinuitetu. Jedan od tih ljudi što sniva pokraj bogova je i Marko Aurelije, čovjek čije su misli, ideje i odluke utjecale i još uvijek utječu na čitavo čovječanstvo. Jedan je od rijetkih koji nam je svoje velike ideje potkrijepio i velikim načinom života, jer, ma koliko teško ponekad zna biti pronaći pravi put, još je teže njime koračati. Aurelije je uspio.

Analizirajući sekundarnu literaturu, kao i osobno Aurelijevo djelo *Meditacije*, pokušat ću sabrati dio onoga što će nam dodatno približiti ovog velikana.

Ključne riječi: Filozof, Marko Aurelije, *Meditacije*.

Osnovne crte vladavine

Marko Aurelije, lat. Imperator Caesar Marcus Aurelius Antoninus Augustus, rođen kao *Marcus Annius Catilius Severus* (Rim, 26. travnja 121. - Vindobona (Beč), 17. ožujka 180.), vladao od godine 161. do smrti (rak, malarija ili kuga), rimski car i filozof.

1. Marko Aurelije

Bio je posljednji od "pet dobrih careva", a također je smatran jednim od najvažnijih stoičkih filozofa. Gotovo čitava njegova vladavina ispunjena je ratovima.

162. godine partski kralj Vologaz III. je napao Armeniju i učvrstio na prijestolju svog kandidata. Namjesnik provincije Kapadokije mu je pokušao pružiti otpor, ali je poginuo u bitki. Partske postrojbe upale su u Siriju i napale sirske gradove. Rimljani su zauzeli Armeniju, a zatim i Mezopotamiju. Rimska vojska je prešla Tigris i upala u Mediju. Ali, među postrojbama se iznenada pojavila kuga, koja je Rimljanima nanijela velike gubitke. Rat je završio 166. Armenije je ponovno postala kraljevina. Veliki dio osvojenog teritorija vraćen je partskom kraljevstvu.

2. Kovanica iz doba Vologaza III.

Pod rimskom vlašću ostao je samo sjeverozapadni dio Mezopotamije. U Arabiji je sagrađen limes. Već 167. na teritorij carstva provaljuju Markomani, Kvadi i Sarmati. Marko Aurelije je pripremio novi pohod, ali je već na njegovom početku umro Aurelijev vojskovođa i suvladar Lucije Var. Rat je završio pobjedom Rimljana 175. a dio barbara naseljen je na rimskom teritoriju. Rat s Kvadima i Markomanima je obnovljen 177. i Marko Aurelije kreće u novi pohod. I ovaj je pohod završio pobjedom Rimljana, ali se car razbolio i umro na području današnjeg Beča. Naslijedio ga je nesposobni sin Komod (180. - 31. prosinca 192.), poznat i kao Car Gladijator.

Obitelj, djetinjstvo i obrazovanje, 121.-136.

Markova obitelj potječe iz Ucubija, gradića jugoistočno od Kordobe u Iberijskoj Beatici. Markov pradjed Marko Anije Ver I. bio je senator i (prema Historia Augusta) pretor. Od 73.-74., njegov djed, Marko Anije Ver II. bio je patricij. Verov najstariji sin - otac Marka Aurelija - Marko Anije Ver III. oženio je Domitiju Lucilu. Lucila je bila kći patricija P. Calvisiusa Tullusa Rusai Domitia Lucile starije. Starija Domitia Lucila je naslijedila veliko bogatstvo od svog djeda po majci i djeda po ocu po usvajanju. Mlađa Lucila će steći velik dio majčinog bogatstva, uključujući i velike ciglane na periferiji Rima - profitabilna poduzeća u doba kada je grad doživljavao procvat gradnje.

Lucila i Ver III. imali su dvoje djece; sina Marka, rođenog 26. travnja 121. i kćer, Anija Kornificija Faustina, vjerojatno rođenu u 122. ili 123. Ver III. vjerojatno je umro u 124. za vrijeme njegova pretorstva, kada je Marku bilo samo tri godine. Iako ga je jedva poznavao, Marko Aurelije je napisao u svojim Razmatranjima da ga je naučio "skromnosti i muškosti" iz sjećanja na njegova oca. Lucila se nije preudala. Slijedeći prevladavajuće aristokratske običaje, vjerojatno nije potrošila mnogo vremena sa svojim sinom. Marka su čuvale dadilje. On kreditira svoju majku učenjem "vjerske pobožnosti, jednostavnosti u prehrani" te kako izbjeci "putove bogatih". U svojim pismima, Marko čini čestu i ljubaznu referencu na nju - bio je zahvalan da "iako je bilo suđeno da umre mlada, ona je provela posljednjih nekoliko godina sa njim".

Nakon očeve smrti, Aurelija je preuzeo njegov djed po ocu, Marko Anije Ver II. Drugi čovjek, Lucije Katil Sever, također je sudjelovao u njegovu odgoju. Sever je opisan kao Markov pradjed po majci. On je vjerojatno očuh od starije Lucile. Marko je odrastao u roditeljskoj kući na **Caelianskom** brdu, koje je često nazivao „Moj **Caelian**“. To je uzvišeno područje, s nekoliko javnih zgrada, ali mnogih aristokratskih vila. Markov djed posjedovao je palaču pokraj Laterana, gdje će Marko provesti većinu svojeg djetinjstva. Marko zahvaljuje svom djedu jer ga je naučio "dobrom karakteru i izbjegavanju mrzovoljnosti“.

Učio je kod kuće, u skladu sa suvremenim aristokratskim običajima. Marko zahvaljuje Katilu Severu na ohrabriranju za izbjegavanje javnih škola. Jedan od njegovih učitelja, Diognet, učitelj slikarstva, pokazao se posebno utjecajnim. Čini se da je Marku predstavio filozofski način života. u travnju 132., po Diognetovom nalogu, Marko uze halju i navike filozofa; nosio je grubi grčki plašt dok je učio te spavao na podu dok ga majka nije uvjerila da spava na krevetu. Novi set voditelja – Aleksandar od Cotiaeuma, **Trosius** Aper, and Tuticius Proculus - preuzeli su Markovo obrazovanje oko 132 ili 133. Malo je poznat o posljednjoj dvojici (oba su bila nastavnici latinskog), ali Aleksandar je bio veliki čitatelj Homerovih djela. Marko zahvaljuje Aleksandru na obuci o književnom stilu. Aleksandrov utjecaj na pažljivom odabiru riječi , uz poneki Homerovih kotaciju, spomenut je u Markovim Meditacijama.

Geneološka veza s Pompejom

Prema notorno nepouzdanjoj Historiji Augusti, bio je pra-pra-pra-pra-unuk Pompeja Velikog po njegovoj kćeri Pompeji Velikoj. Njegova baka po ocu, Rupilia, bila je praunuka Skribona, koja je i sama praunuka Pompeja Velikog po strani oba roditelja. To bi učinilo Marka Aurelija i njegovog sina Komoda jedinim carevima izravno povezanima s Pompejom.

Civilne dužnosti i obiteljske veze, 127.-136.

127., u dobi od šest godina, Marko je upisan u Ekvestrijanski red na preporuku cara Hadrijana. Iako to nije u potpunosti bez presedana, a i druga djeca su se pridruživala redu, Marko je još uvijek bio neuobičajeno mlad. U 128. Marko je upisan u svećeničko učilište Sali. Budući da standardne kvalifikacije za studij nisu ispunjene - Marko nije imao dva živuća roditelja – očito je da je Hadrian osobno intervenirao da ga se primi, što nam daje do znanja da je gajio snažnu privrženost prema Marku.

Marko je ozbiljno shvatio svoje vjerske dužnosti. Uzdignuo se kroz redove svećeništva, postao vođa plesa, vates (prorok) i gospodar reda.

Hadrijan nije mnogo viđao Marka u njegovom djetinjstvu. On je proveo većinu svog vremena izvan Rima, na granici, ili se bavio upravnim i lokalnim poslovima u provincijama. Do 135. se, međutim, vratio u Italiju za stalno. Odrastao je blizu Lucija Cejonija Komoda, supruga kćeri Gaja **Avidiusa Nigrinusa**, dragog Trajanovog prijatelja, koji je pogubljen zbog pokušaja svrgavanja Hadrijana s vlasti u početku njegove vladavine. U 136. nedugo nakon što je Marko je preuzeo *togu virilis*, što simbolizira njegov prijelaz u odrasle muškarce, Hadrijan mu je sredio zaruke s jednom od Komodovih kćeri, Cejonijom Fabiom. Marko je imenovan prefektom grada tijekom festivala *feriae*. Iako ova funkcija nije nosila nekakvo veliko

administrativno značenje, ovo je važan prestižni događaj za mladog aristokrata i člana carske obitelji.

Kroz Komoda, Marko upoznaje Apolonija iz Kalcedona, stoičkog filozofa. Apolonije je učio Komoda, te će imati ogroman utjecaj na Marka, kojeg će kasnije redovito podučavati. On je jedan od samo troje ljudi na kojima Marko zahvaljuje bogovima što ih je sreo. U to vrijeme, Markova mlađa sestra, Anija Kornificija, udala se za **Ummidiusa Quadratusa**, svog bratića. Domicia Lucila tražila je Marka dio baštine njegova oca za njegovu sestru. On je pristao dati joj svo djedovo naslijeđe.

Hadrijanovi pothvati, 136.-138.

Krajem 136. Hadrijan je gotovo umro od krvarenja. Oporavljajući se u svojoj vili u Tivoli, odabrao je Lucija Cejonija Komoda kao svojeg nasljednika, te ga usvojio kao sina. Za odabir je učinjeno „*invitis omnibus*“, protiv volje svih. Razlozi su nerazjašnjeni. Nakon kratke stacionaže na granici Danube (današnji Dunav), Lucije se vratio u Rim kako bi se obratio Senatu na prvi dan 138. Noć prije govora se, međutim, razbolio, a umro od krvarenja kasnije taj dan. Dana 24. siječnja 138. Hadrijan odabire Aurelija Antonija kao svojeg novog nasljednika. Nakon nekoliko dana razmatranja, Antonije je to prihvatio. Usvojen je 25. veljače. Kao dio Hadrijanovih uvjeta, Antonije je usvojio Marka i Lucija Komoda, Aelijeovog sina. Marko je postao M. Aelije Aurelije Ver; Lucije je postao L. Aelije Aurelije Komod. Na Hadrijanov zahtjev, Antonijeva kćer Faustina je zaručena za Lucija. Marko je bio zaprepašten kada je saznao da ga je Hadrijan usvojio.

Nakon niza pokušaja samoubojstva, svih nagnanih Antonijem, Hadrijan je otišao za Baiae, ljetovalište na Kampanjskoj obali. Njegovo stanje se nije poboljšalo. Nije ispoštivao dijetu propisanu od njegova liječnika, već se je pretrpavao hranom i pićem. On je poslao po Antonija, koji je bio na njegovoj strani kad je umro 10. srpnja 138. Njegovi ostaci su tiho pokopani na Puteoli. Nasljedstvo na Antonija je sprovedeno mirno i stabilno. Zbog svojeg je uzornog ponašanja dobio ponudu za titulu „Pio“.

Nasljedstvo Antonia Pia 134.-145.

Odmah nakon Hadrijanove smrti, Anonije je zatražio od Marka da aktualne zaruke s Cejonijom Fabiom raskine, te da se zaruči s Faustinom, Antonijevom kćeri. Marko je pristao. Pio mu je davao potporu, pa je već 140. Marko postao konzulom i sevirijem, jednim od šest zapovjednika vojske. Također si je uzeo naziv Cezar, no kasnije se je u svojim spisima upozoravao da to ne shvaća previše ozbiljno jer bi i mogao postati Cezarom, što mu nije bilo mjerilo vrijednosti. Pio je zahtijevao i da Marko uzme rezidenciju na Tiberu, carskoj palači smještenoj na Palatinu. Marko je na ovo pristao, no uz dozu protesta. Sam je kasnije sebe korio jer je u palači padao pred čarima lagodnog života.

U mjesecu travnju 145., Marko je oženio Faustinu, kako je bilo planirano još od 138. Kako je Marko bio posvojen od Pia, po rimskom je zakonu ženio sestru. Pio je jedno od njih dvoje formalno oslobodio svoje očinske veze kako bi se ceremonija mogla izvesti.

Daljnje obrazovanje 136.-161.

Nakon što je primio svoju toga virilus 163., Marko je započeo svoj trening u oratoriju. Imao je tri tutora grčkog jezika i jednog za latinski. Po ovome s lakoćom možemo uvidjeti važnost grčkog jezika u aristokracijskim krugovima. Markov učitelj latinskoga je bio jedan od njegovih najbližih i najdražih prijatelja. Pisao je i njemu i o njemu u svojim Meditacijama. Tvrdio je da ga voli kao sebe samoga. Također je važno spomenuti da se je često molio za svojeg prijatelja Fronta jer je ovaj bio nerijetko bolestan. Fronto se je protivio Markovom učenju filozofije. Tvrdio je da je bolje nikada ne dodirnuti učenja filozofije, nego ih samo dotaknuti rubom usana..

Apolonije je taj koji je uveo Marka u Stoičku filozofiju, no Quintus Junius Rusticus je taj koji je imao najveći utjecaj na dječaka. Njega je Fronto prepoznao kao onoga koji je odveo Marka s putova oratorija. Bio je dvadeset godina stariji od Marka, unuk Arulenus Rustica, jednog od mučenika tiranije Domitijana, te nasljednik tradicije „Stoičke opozicije“. Marko mu je bio zahvalan jer ga je naučio da ne bude zaveden entuzijazmom za retoriku, spekulativnim temama i moraliziranjem tekstova. Bio mu je zahvalan općenito na tome što ga je ovaj odvuкао s oratorija, poezije i „lijepog pisanja“.

Piove posljednje godine

Lucije je imao znatno drukčiju osobnost od Marka: uživao je u sportovima, gladijatorskim borbama, lovu, hrvanju i cirkuskim igrima. Pio nije bio zaljubljenik u hobije svojeg posvojenog sina. Držao je Lucija u obitelji, no nije mu nakanio udijeliti slavu ili moć.

156. Pio je bilo 70. godina. Postalo mu je teško čak i stajanje na vlastitim nogama. Kako je stario, dužnosti s njega su polako bivale prebacivane na Marka, pogotovo kad je pretorijanski prefekt Gavius Maximus umro. Marko i Lucije su sljedećih godina dijelili konzulsku čast. Dva dana prije smrti, ako je vjerovati biografima, Pio je posjetio grob svojih predaka na Loriumu. Pohlepno je pojeo alpski sir za večeru, te se je idući dan probudio s temperaturom i groznicom. Dan nakon toga je pozvao carsko vijeće, te prebacio državu i svoju kćer Marku. Također je naredio da Fortunin zlatni kip, koji se nalazio u carevoj sobi, treba premjestiti u Markovu sobu. Nakon toga se je okrenuo, kao da se sprema na počinak, te preminuo. Bio je to 7. Ožujak 161.

Uzdizanje Marka i Lucija, 161.

Nakon smrti Antonia Pia, Marko je zapravo jedini vladar carstva. Slijede formalnosti položaja: Senat će uskoro dati mu ime August i naslov Imperator, i on će uskoro biti formalno izabran kao Pontifex Maximus, glavni svećenik službenih kultova. Marko je pružio otpor. Biograf piše da je bio "prisiljen" uzeti carsku vlast. Moguće da je to bio horor imperii - "strah od carske vlasti". Marko, sa svojom sklonošću filozofskom životu, smatrao je carsko prijestolje neprivlačnim. Njegov trening za stoika je, međutim, načinio izbor ispravnim. To mu je bila dužnost.

Iako Marko ne pokazuje nikakve osobne ljubavi prema Hadrijanu (štoviše, ne zahvaljuje mu se niti u svojoj prvoj knjizi Meditacije), on je vjerojatno vjerovao da je njegova dužnost ispuniti Hadrijanove planove za nasljedstvo. Dakle, iako je senat planirao potvrditi samo Marka, on je odbio preuzeti dužnost ako Lucije ne dobije jednaku moć. Senat je to prihvatio. Marko postaje Imperator Cezar Marko Aurelije Antonije August; Lucije, odbacuje svoje ime Komod i uzima Markovo prezime Ver, te postaje Imperator Cezar Lucije Aurelije Ver August. To je bio prvi put da je Rim bio pod vlašću dvaju careva.

Unatoč njihovoj jednakosti po imenu, Marko je imao više vlasti od Lucija. Bio je konzul jednom više od Lucija, dijelio Piovu administraciju i sam je bio Pontifex Maximus. To je bilo dovoljno da narod shvati koji je car viši. Kao što je biograf napisao: "Verus je slušao Marka ... kao što poručnik sluša prokonzula ili guverner sluša cara."

Odmah nakon potvrde Senata, carevi su nastavili prema **Castri Praetoriji**, logoru pretorijanske straže. Lucije se obratio okupljenim vojnicima, koji je tada priznao par kao careve. Zatim je, kao i svaki novi car od Klaudija, Lucije obećao vojnicima poseban poklon. Ova donacija je, međutim, bila dvostruko veća od onih prošlost; 20.000 **sesterces** (5.000 denarija) po stanovniku, a više časnicima. U zamjenu za tu dobrotu, što je ekvivalent za višegodišnju plaću, vojnici su se zakleli štititi careve. Svečanost možda i nije bila posve nužna, s obzirom da je Markovo pristupanje bilo mirno i bez opozicije, ali je bila dobro osiguranje protiv kasniji vojnih nevolja.

Rat s Partom

161. je Partanski kralj Vologaz IV. ušao u Armensko kraljevstvo (tadašnja vazalna država Rima), zbacio njezinog kralja te postavio svoju vladavinu na tom području. Guverner Kapadokije, Gal s pozamašnim vojnim iskustvom imena Marko Sedatius Severianus, uvjeren je od strane proroka da može s lakoćom poraziti Parte te prisvojiti slavu, vodi legiju (vjerojatno IX.) u srce Armenije kako bi ispunio proročanstvo. Na njegovo iznenađenje, pothvat se brzo pokazao kao fatalna strateška pogreška. On je počinio suicid, a legija mu je izmasakrirana. Kampanja je trajala svega tri dana.

U isto vrijeme izbijaju ratovi i na drugim mjestima poput Britanije i Gornje Germanije. Marko je nepripremljen. Pio mu uopće nije prenio vojnog iskustva.

Još loših vijesti stiže. Sirijska vojska je poražena od strane Parta. Pojačanja su odaslana na granicu s Partom. P. Julius Geminus Marcianus, senator s područja Afrike koji je bio na čelu X. legije, poslan je s ciljem da riješi probleme na istoku. Još su mu se tri legije pridružile: I., II. i V. Ovo je bio riskantan potez jer su sjeverne granice ostale ozbiljno nezaštićene, pa su svi sjeverni guverneri dobili obavijest da izbjegavaju bilo kakve poteze koji bi eskalirali u rat.

Tijekom zime 161.-162. još loših vijesti stiže s istoka – pobuna je plamtjela u Siriji. Odlučeno je da Lucije osobno vodi rat s Partima. Bio je fizički snažniji od Marka. Iako je bio u suštini kockar i hedonist, svoj dio je dobro odradio. U konačnici su Parti poraženi zahvaljujući kvalitetnim rimskim legijama i njihovim generalima.

Na povratku s kampanje, Lucije je nagrađen trijumfom. Parada je bila nadasve neobična jer je uključivala dva cara, njihove sinove i nevjenčane kćeri. Za ovu prigodu su dva sina Marka Aurelija podignuta na status Cezara za ovu prigodu.

Međutim, povratak s istoka nije donio samo glamur, već je za sobom povukao i kugu poznatu pod nazivom Antonijeva Kuga. Harala je Carstvom od 165. do 180. te je u svojoj konačnici odnijela i živote dvaju careva. Smatra se da je uzela više od pet milijuna života.

Pravni i administrativni poslovi, 161.-180.

Kao i mnogi drugi carevi, Marko je proveo većinu vremena baveći se upravljanjem i administracijom. Bavio se uglavnom legislacijom, pa su ga radi toga nazivali carem koji je najvještiji u zakonima, te najpravednijim.

Značajne promjene na financijskom planu bile su povećanje srebrene čistoće denarija sa 79% na 82%, te povećanje težine sa 2.57 grama na 2.67 grama. Dvije godine kasnije, ove promjene je opozvao radi vojne krize u carstvu.

3. DN, 145-147, Rim, 2.88g

4. DN, 163-164, Rim, 3.40g

5. DN, 161, Rim, 3.19g

6. DN, 180, Rim, 2.40g

Germanija i Danube (Dunav)

Tijekom ranih 160ih, Frontov sin po zakonu Victorinus bio je stacioniran kao legat Germanije. Ondje je boravio sa ženom i djecom. Stanje sjevernih granica je bilo očajno. Stražarnice su bile uništene i napuštene. Činilo se kao da su svi iz sjeverne i srednje Europe u zavadi. Korupcija među činovništvom je plamtjela. Iskusni guverneri su bili zamijenjeni sa prijateljima i rođacima carske obitelji, a da stvar bude gora, u donjoj Panoniji uopće nije bilo stacionirane legije. Mir, dakako, nije bilo moguće očuvati.

Germanska plemena su, kao i drugi nomadi koji su im se pridružili, u ovakvim uvjetima pokrenuli masovne pljačke duž sjeverne granice, pogotovo u Galiju i preko rijeke Danube. Taj poticaj da nomadi krenu na zapad vjerojatno su potaknula plemena koja su prodirala s dalekog istoka. Prva invazija Chatti (Hati?) bila je na provinciju Germania Superior. Uspješno je odbijena 162. Daleko opasnija je bila ona 166. od strane Markomana iz Bohemije, koji su bili vazali Rima. Prešli su Danube zajedno s Lombardima i ostalim germanskim plemenima. Gotovo u isto vrijeme su iranski Sarmati napali između rijeka Danube i Tise.

Usljed situacije na Istoku, samo je ograničena vojna ekspedicija mogla biti odaslana na sjeverne granice. Marko i Lucije su vodili vojsku. Nakon Lucijeve smrti (169.), Marko je većinu ostatka života proveo vodeći vojsku protiv Germana. Rat je bio nemilosrdan. Rimljani su doživjeli barem dva ozbiljna poraza od Markomana, koji su prešli Alpe, razorili Opitergium te stavili Akvileju pod opsadu. U isto su vrijeme Kostoboci, spuštajući se s Karpata, napali Makedoniju i Grčku. Nakon dugih borbi, bili su odbijeni. Brojni Germani su se naselili na rubna područja poput Dacije, Panonije, Germanije, ali i Italije. Ovo i nije bila novina za ta vremena, no ovaj put su doseljenici zahtijevali stvaranje dvije nove granične provincije na lijevoj obali Danubea, Sarmatiju i Markomaniju, uključujući i današnju Češku Republiku i Mađarsku. Careve planove je poremetila pobuna na Istoku, vođena Avidijem Kasijem. Pobunu je pokrenula lažna vijest o Markovoj smrti. Kad je postalo očito da je vijest lažna, Kasija su ubile vlastite trupe nakon svega 100 dana ukupne pobune.

Zajedno sa svojom ženom Faustinom, Marko Aurelije je obilazio istočne provincije do 173. Posjetio je Atenu, deklarirajući se kao zaštitnik filozofije. Nakon trijumfa u Rimu, nanovo je krenuo na granice Danubea. 178. je izvojevao veliku pobjedu, te se razbolio dvije godine poslije.

Smrt i nasljedstvo

Marko Aurelije umro je 17. ožujka 180. u gradu Vindobona, današnji Beč. Spaljen je, a ostatci su vraćeni u Rim u Hadrijanov mauzolej (današnji Castel Sant' Angelo) sve do Vizigotske pljačke rima 410.

Marko je vlast prebacio na sina Komoda, kojemu je nadjenao ime Cezar 166., dok ga je učinio suvladarem iduće godine. Ova odluka, koja je stala na kraj tradiciji posvojenih careva, bila je oštro kritizirana od strane kasnijih povjesničara jer je Komod bio politički i vojni outsider, kao i egoist s psihičkim poremećajima. Možda se glavni razlog iza ove odluke krije u činjenici da je Marko htio zapravo spriječiti građanski rat, koji bi se gotovo sigurno rasplamsao da je nasljednik bio netko drugi. Bilo kako bilo, Komod je car koji je označio kraj briljantne epohe petorice dobrih vladara.

Filozofija

Čitajući Marka Aurelija jasno osjećamo dah jednoga umornoga i zasićenoga doba, doba kojega su najbolji protagonisti tražili utjehu u etici pasivizma i fatalizma. Stavimo li careve Meditacije pokraj Descartesovih, odmah je uočljiva razlika između jedne ere koja ide kraju i druge, pune nade i vjere u budućnost.

Markova reputacija kao filozofa počiva na jednom njegovom djelu, Meditacijama. One imaju formu osobnog zapisnika ili dnevnika, i najvjerojatnije su napisane na jednoj od njegovih vojnih kampanja u središnjoj Europi između 171.-175. Zapisi koje sadrži, kako se čini, nisu omeđeni nekim redoslijedom, a to možemo potkrijepiti Markovim višestrukim ponavljanjem citata drugih autora. Prva knjiga je nešto drukčija od ostatka teksta i moguće je da je pisana odvojeno.

Prvi spomen Meditacija je onaj od Temistija 364. Tadašnji aktualni naziv djela je *ta eis heauton* (*Misli sebi samome*), i proizlazi iz prijepisa koji nam je danas izgubljen. Moderni tekst nama dostupan se bazira na dva izvora: prijepis koji je u Vatikanu, te izgubljeni prijepis (spomenut gore) na čijim se temeljima isprintalo prvo izdanje 1558.

Uz Meditacije, preživio je i dio dopisa između Marka i njegova učitelja govorništva Fronta, pisanog vjerojatno tijekom Markovog ranog života. Iako ovo djelo baca svjetlost na Marka kao pojedinca, od malene je važnosti za shvaćanje njegove filozofije.

Ako je za vjerovati tradiciji, Marko je stoik. Njegov životopisac, **Julius Capitolinus**, ga opisuje kao takvog. Marko također povlači poveznice prema mnogim stoicima koji su ga podučavali, a pogotovo **Rusticusa** od kojega je posudio kopiju radova stoičkog filozofa Epikteta. No unatoč ovome, nigdje u Meditacijama Marko sebe ne naziva stoikom. Ovo je možda tako jer Marko spomenuto djelo ne piše da se predstavi publici, već za samoga sebe. No neovisno od svega, moramo priznati da je Marko bio u najmanju ruku otvoren idejama drugih filozofskih tradicija, kao i fasciniran stoičkom filozofijom, no ne i podvrgnut inertnosti stoe kao takve.

Kako smo već spomenuli, Marko je očito bio upoznat s Epiktetovim Razgovorima, citirajući ih nekoliko puta (pogledaj Med. 11.33-38). Epiktetova slava u drugom stoljeću je zapažena i zapisana od nekoliko drevnih izvora, koji ga oslovljavaju s najvećim stoikom, pa čak i popularnijim od Platona. Ako je Marko bio uvučen u stoicizam, tada je Epiktet zasigurno bio

najveći stoik vremena. U tom slučaju je razumno da se okrenemo Epiktetu kako bismo proučili filozofsku pozadinu Meditacija.

U središtu Epiktetove filozofije stoji nauk o trima topoima ili područjima proučavanja. Sugerirao je kako naučnik filozofije treba biti treniran u tri različita područja topoia:

1. Želja (*orexeis*) i averzija (*akkliseis*).
2. Nagon za djelovanjem (*hormas*) i nagon za ne-djelovanjem (*aphormas*).
3. Sloboda od varki, brzopletog prosuđivanja i svega ostaloga vezanoga uz pristanak (*sunkatatheseis*).

Ova tri područja treninga korespondiraju trima vrstama filozofskog diskursa koje vežemo uz rane stoike; fizički, etički i logički. Za Epikteta, nije dovoljno razmatrati o filozofiji. Naučnik filozofije ju treba i prakticirati kako bi probavio filozofske principe i pretvorio ih u djelovanje. Samo će ovo pripremiti naučnika filozofije da se transformira u stoički ideal mudre osobe (*sophos*).

Marko je viđen baš kao učenik Epiktetov, pa tako i nauka o trima topoima formira ključ za razumijevanje Meditacija. One zasigurno ne predstavljaju filozofske teorije poput recimo preživjelih uradaka Aristotela, no svejedno su vrlo filozofski tekst. U Meditacijama, Marko ulazi u niz filozofskih problema kako bi prakticirao filozofske teorije, kako bi transformirao svoj karakter ili „obojao svoju dušu“ u svjetlima tih teorija, tj. da u konačnici preobrazi svoj karakter i način života. Kako bi to postigao, Marko ulazi u proces ponavljanja koji je stvoren kako bi preobrazio svoj um u nov način promišljanja. Ovo je znatno drukčije od konstruiranja filozofskih argumenata, te ima i znatno drukčiju funkciju od njih. Dok filozofski tekstovi daju doktrinu svoje nauke, Meditacije koriste tu doktrinu kako bi uz pomoć te iste pomogle Marku u tome da živi filozofiju. Dok je filozofski tekst uputa i naučnog karaktera, Meditacije su manifestacije tih uputa u praksu. Dok ulazi u takvu vrstu pisane filozofske prakse, Marko nastoji postići transformaciju svoje duše, tj. promjene vlastitog karaktera.

Od svih filozofskih iskaza u Meditacijama, možda je najbitnija ona koja govori o točki gledišta na svijet. Marko nastoji nadići ograničenu perspektivu pojedinca te iskusiti svijet s kozmičke perspektive.

Građanin Svijeta

Ideju građanina svijeta, kozmopolita, razvili su upravo stoici. Svi su ljudi u svojoj biti istovjetni, potječu iz istog izvora i dio su velike obitelji kojoj je cijeli svijet država. Zbog toga, kaže Marko Aurelije, razlike između etničkih, društvenih, političkih grupacija nisu ono što određuje i čini čovjeka boljim ili lošijim. Ono što ga određuje jest mjera u kojoj on živi ideje zajedništva, pravde, dobra... Potrebno je da se čovjek osjeća dijelom kozmosa, ne kao njegov vlasnik, niti kao njegov rob, nego kao njegov sastavni i funkcionalni dio.

Moja je priroda razumska i građanska; imam grad, a imam i zemlju. Kao Marko imam Rim, a kao ljudsko biće imam univerzum.

Ljudskom je duhu dosuđeno biti u zajednici s dušom i tijelom. On je božanska i vječna čovjekova priroda, a osjećaji, želje, nagoni i tijelo dio su prolazne prirode čovjeka. Ovom učenju o prirodi čovjeka Marko Aurelije uvijek se iznova vraćao.

Tijelo, duša, duh: tijelu pripadaju osjeti, duši poriv za djelovanjem, duhu principi. Sposobnost osjeta pripada i volu u štali, divljoj zvijeri...

Osobita je zadaća razuma ograditi svoje djelovanje od osjetila ili nagona, jer i jedno i drugo je animalne naravi. Um zahtijeva prvenstvo i ne potpada pod njihov jaram, i to s punim pravom, jer priroda ga je stvorila tako da mu sve ostalo služi.

Pokušaj vidjeti, prije nego bude kasno, da u sebi imaš nešto više i božanskije od pukih nagona koji pokreću tvoje emocije i trzaju te poput lutke na koncu.

I na smrt Marko Aurelije gleda kao na jednu stanicu na putovanju, kao na još jedno djelo prirode koje je nužno.

Ne preziri smrt; radije se nasmiješi njenom dolasku, jer to je volja prirode. Poput mladosti i staračkog doba, poput rasta i zrelosti, poput pojave prvih zubi, brade i sijedih vlasi, poput začeca, trudnoće i rođenja djeteta, poput svakog drugog prirodnog procesa koji nam donose životna doba, takav je i naš kraj.

Smrt je, kao i rođenje, jedna od tajni Prirode... Isti elementi koji su se jednom prije spojili, sada se razlažu i u tome nema ništa čega bi se trebalo stidjeti.

Krenuo si na plovidbu, ploviš, pristaješ u luku: stupi, dakle, na obalu. U drugi život? Bogovi su svugdje, čak i tamo prijeko. U stanje bez osjeta? Bit ćeš tada slobodan od patnji i naslada...

Literatura

Gregory Hays, *Meditations*, Random House 2002.

Diskin Clay, *Meditations*. Penguin Classics 2006.

Fowler, H.W., and H.G., trans. *The Works of Lucian of Samosata*. 4 vols. Oxford: Clarendon Press, 1905.

Pausanias. *Description of Greece*

Magie, David, trans. *Historia Augusta*. 3 vols. Loeb ed. London: Heinemann, 1921–32.

Echols, Edward C., trans. *Herodian of Antioch's History of the Roman Empire*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1961.

Scott, Samuel P., trans. *The Code of Justinian*, in *The Civil Law*. 17 vols. 1932.

Sadržaj:

Uvod

I.	Sažetak	2
II.	Osnovne crte vladavine	3
III.	Obitelj, djetinjstvo i obrazovanje, 121. – 136.	4
IV.	Geneološka veza s Pompejom	6
V.	Civilne dužnosti i obiteljske veze, 127. – 136.	6
VI.	Hadrijanovi pothvati, 136. – 138.	7
VII.	Nasljedstvo Antonia Pia 134. – 145.	8
VIII.	Daljnje obrazovanje 136. – 161.	8
IX.	Piove posljednje godine	9
X.	Uzdizanje Marka i Lucija, 161.	10
XI.	Rat s Partom	11
XII.	Pravni i administrativni poslovi, 161. – 180.	12
XIII.	Germanija i Danube (Dunav)	13
XIV.	Smrt i nasljedstvo	14
XV.	Filozofija	15
XVI.	Gradanin svijeta	17
XVII.	Literatura	18